

نقش قشقای‌ها در تاریخ و فرهنگ ایران

www.ketabchi.ir

منصور نصیری طیبی

سروشنامه: نصیری طبعی، منصور، ۱۳۶۹ -

عنوان و نام پدیدآور: نقش قشقای ها در تاریخ و فرهنگ ایران، منصور نصیری طبعی، ویراستار: طاهره کریمی

مشخصات نشر: تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت فرهنگی و اجتماعی، دفتر برنامه ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری: ۲۳۱ ص، ۱۹×۲۶ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۹۳۵-۳-۳

وضعیت فهرست نویسی: فهرسیا

ناخالصیت: ویژه نامه

موضوع: قشقای

موضوع: ایلات و عشایر - ایران - وضع سیاسی و اجتماعی

شماره افزوده: ایران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دفتر برنامه ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی

رده بندی کنگره: ۱۳۸۸: ۱۵۹۷۷ [DSRV]

رده بندی دیویی: ۹۵۵۹۸۴

شماره کنگره: ۱۷۹۰۷

نقش قشقای ها در تاریخ و فرهنگ ایران

ناشر: دفتر برنامه ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مؤلف: منصور نصیری طبعی

مدیر هنری: رسول خسرویگی

چاپ اول: پاییز ۱۳۸۸

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۹۳۵-۳-۳

تمام حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار
۱۵	مقدمه
۱۹	فصل اول: کلیات
۲۱	- موقعیت جغرافیایی
۲۲	- ساختار اجتماعی
۲۶	- قشر بندی اجتماعی
۲۸	- سازمان سیاسی - اداری
۳۲	- اوضاع اقتصادی
۳۴	- جمعیت
۳۶	- روابط اجتماعی
۳۷	- عقد و عروسی
۳۸	- عزاداری
۳۸	- مذهب و اعتقادات
۳۴	فصل دوم: زبان، ادبیات و هنر در ایل قشقایی
۴۵	- زبان
۴۷	- ادبیات
۴۷	- شعر و شاعری

- ۴۵..... داستان
- ۵۶..... موسیقی

فصل سوم: ایل قشقایی از آغاز تا ایلخانی گری صولت الدوله

- ۶۳..... وجه تسمیه قشقایی
- ۶۵..... پیشینه‌ی ایل قشقایی
- ۶۹..... قشقایی‌ها در فارس
- ۷۲..... قشقایی‌ها در دوران صفویه
- ۷۳..... قشقایی‌ها در دوران افشاریه و زندیه
- ۷۵..... ایلخانی گری جانی خان
- ۷۸..... محمدعلی خان ایلخانی
- ۷۹..... قتل مرتضی قلی خان ایل بیگی
- ۸۰..... تبعید محمدعلی خان ایلخانی به تهران
- ۸۲..... ایلخانی گری محمدقلی خان
- ۸۴..... تشکیل اتحادیه خمه
- ۸۴..... سلطان محمد خان ایلخانی
- ۸۵..... اعدام سهراب خان
- ۸۶..... داراب خان
- ۸۶..... حاج نصرالله خان
- ۸۷..... ضرغام الدوله

فصل چهارم: ایل قشقایی در انقلاب مشروطیت

- ۹۳..... ایلخانی گری صولت الدوله
- ۹۶..... جنگ کودیان
- ۹۷..... جنگ طهمار
- ۹۸..... والی گری حسین قلی خان نظام السلطنه
- ۹۹..... قتل قوام‌الملک سوم
- ۱۰۰..... اولین نماینده‌ی ایل قشقایی در مجلس
- ۱۰۱..... قشقایی‌ها در دوران استبداد صغیر
- ۱۰۳..... قشقایی‌ها و فتح تهران

فصل پنجم: رقابت بختیاری‌ها و قشقایی‌ها

- ۱۰۵.....

- ۱۰۹ - صولت‌الدوله و امنیت راههای جنوب
 ۱۱۱ - معاهده‌ی اتحاد جنوب
 ۱۱۲ - اوج گیری تشنج میان بختیاری‌ها و قشقایی‌ها
 ۱۱۴ - نقش صولت‌الدوله در امنیت راههای تجاری جنوب
 ۱۱۵ - قشقایی‌ها در دوران حکومت رضاقلی‌خان نظام السلطنه
 ۱۱۹ - تلاش برای حذف صولت‌الدوله
 فصل ششم: قشقایی‌ها در جنگ جهانی اول ۲۲
 ۱۲۶ - کودتای ژاندارمری علیه انگلیسی‌ها در فارس
 ۱۲۷ - صولت‌الدوله و کودتای ژاندارمری
 ۱۲۹ - تشکیل پلیس جنوب ایران
 ۱۳۳ - حادثه خان زنیان
 ۱۳۶ - آغاز جنگ صولت‌الدوله با انگلیسی‌ها
 ۱۳۶ - محاصره شیراز
 ۱۴۳ - شورش محمدعلی‌خان قشقایی در آبله
 ۱۴۴ - حمله‌ی نیروهای ائتلاف به فیروز آباد
 ۱۴۵ - مصالحه و پایان جنگ
 ۱۴۶ - حکومت مصدق السلطنه در فارس
 فصل هفتم: شورش، اسکان و تبعید ۱۴۹
 ۱۵۱ - همکاری اولیه صولت‌الدوله و رضاخان
 ۱۵۲ - تلاش برای فروپاشی انسجام ایلی قشقایی
 ۱۵۳ - حاکمان نظامی ایل
 ۱۵۴ - شورش قشقایی‌ها و انقلاب ملت
 ۱۵۴ - آغاز شورش
 ۱۵۷ - اعزام ملک منصور خان از تهران به فارس
 ۱۵۸ - ایلاخانی گری ملک منصور خان
 ۱۶۰ - سلب مصونیت نمایندگی صولت‌الدوله و ناصر خان در مجلس
 ۱۶۱ - درگذشت صولت‌الدوله در زندان
 ۱۶۲ - اسکان اجباری (تخته قاپو)
 فصل هشتم: دوران بحران و ستیز: قشقایی‌ها در جنگ جهانی دوم ۱۶۷
 ۱۶۹ - روابط آلمان و قشقایی‌ها

- ۱۷۱ - اقدامات انگلیسی‌ها علیه قشقایی‌ها
- ۱۷۳ - عملیات گسترده علیه قشقایی‌ها
- ۱۷۴ - نبرد قلعه پریان و دشت موک
- ۱۷۵ - جنگ سمیرم
- ۱۷۷ - تلاش برای مصالحه
- ۱۷۸ - اعزام چتربازان آلمانی به میان ایل قشقایی
- ۱۷۹ - انتقال آلمانی‌ها به منطقه بویراحمد
- ۱۸۳ - فصل نهم: از شورش تا آرامش سیاسی
- ۱۸۵ - نهضت جنوب
- ۱۸۵ - بحران آذربایجان
- ۱۸۶ - فعالیت حزب توده در فارس
- ۱۸۷ - اتحاد بختیاری‌ها و قشقایی‌ها
- ۱۸۸ - تلاش برای اتحاد دیگر ایل‌های جنوب
- ۱۹۰ - توقیف سران بختیاری از سوی مظفر فیروز
- ۱۹۱ - آغاز حرکت قشقایی‌ها
- ۱۹۱ - درخواست‌های سران نهضت
- ۱۹۲ - تلاش دولت برای مذاکره
- ۱۹۴ - تسلیم پادگان کازرون
- ۱۹۵ - نبرد پوشهر
- ۱۹۵ - محاصره شیراز
- ۱۹۶ - مصالحه و پایان تحریکات نظامی
- ۱۹۹ - پیامدهای خاتمه نهضت جنوب
- ۲۰۰ - آرامش نسبی و فعالیت‌های عمرانی
- ۲۰۱ - طرح جاده‌ی شیراز - فیروز آباد - پوشهر
- ۲۰۲ - طرح کارخانه قند آباده
- ۲۰۲ - طرح سد رودخانه قره‌آغاج
- ۲۰۳ - طرح دارالتربیه عشایری
- ۲۰۵ - فصل دهم: از فعالیت ملی تا فروپاشی نظام ایلی
- ۲۰۷ - نهضت ملی شدن صنعت نفت قشقایی‌ها
- ۲۰۸ - قشقایی‌ها در دوران حکومت مصدق

- ۲۱۰ - قشقای ها در قیام ۳۰ تیر
- ۲۱۲ - تحریک برخی از ایلات علیه مصدق
- ۲۱۲ - شورش ابوالقاسم خانی بختیاری
- ۲۱۴ - تشکیل اتحادیه ایلی مخالف دولت مصدق
- ۲۱۴ - اغتشاشات فروردین ۱۳۳۲ در شیراز
- ۲۱۵ - حادثه ۲۶ و ۲۷ فروردین در شیراز
- ۲۱۶ - پناه بردن آمریکایی ها به باغ ارم
- ۲۱۸ - قشقای ها در آسپانه ی کودتای ۲۸ مرداد
- ۲۲۲ - قشقای ها در روز کودتا
- ۲۲۳ - تلاش دولت کودتا برای مصالحه
- ۲۲۵ - تلاش حزب توده برای همکاری با قشقای ها
- ۲۲۶ - پایان مقاومت قشقای ها در برابر دولت کودتا
- ۲۲۹ - تلاش برای ایجاد ائتلاف ایلی علیه قشقای ها
- ۲۳۰ - ترک محاصره شیراز و پراکنده شدن قشقای ها
- ۲۳۱ - تبعید ناصر خان و محمد حسین خان قشقای
- ۲۳۱ - آخرین مبارزه علیه کودتا
- ۲۳۵ - از بین بردن قدرت سیاسی - اجتماعی سران قشقای
- ۲۳۶ - تعیین افسران انتظامات طایفه ها
- ۲۳۶ - مصادره باغ ارم
- ۲۳۸ - توقیف سایر املاک برادران قشقای
- ۲۴۱ - فصل یازدهم: مبارزه سیاسی در خارج، شورش در داخل
- ۲۴۴ - انتشار نشریه باختر امروز (دور دوم مونیخ)
- ۲۴۷ - فعالیت های ناصر خان در تبعید
- ۲۴۷ - قشقای ها و جمال عبدالناصر
- ۲۴۹ - آموزش چریک های قشقای در قاهره
- ۲۵۱ - شورش های عشایری فارس ۱۳۴۶-۱۳۴۱
- ۲۵۱ - کشته شدن مهندس ملک علبدی در فیروز آباد
- ۲۵۳ - نامه ناصر خان و بهره برداری سیاسی دولت
- ۲۵۵ - شورش عشایری فارس (۱۳۴۲ هـ.ش)
- ۲۵۶ - مأموریت سپهبد آریانا برای سرکوب عشایر
- ۲۵۷ - دشتی و مسیح

- ۲۵۹ - ماجرای موصولها
- ۲۶۲ - بهمن خان قشقای
- ۲۶۳ - خلع سلاح پاسگاههای دهرم و آبگرم
- ۲۶۴ - تلاش دولت برای تسلیم بهمن خان
- ۲۶۵ - پیوستن عطا و ایرج کشکولی به بهمن خان
- ۲۶۷ - اعدام بهمن خان
- ۲۷۰ - فرجام سخن
- ۲۷۳ - پیوسته
- ۲۷۷ - کتابنامه

پیشگفتار

هویت ملی ایران از فرهنگ، تمدن، اندیشه و رفتار مردمانی شکل گرفته که از دیرباز در این سرزمین زیسته و به تلاش و کوشش پرداخته‌اند تا این میراث ارزشمند- هویت ملی- را برای ما به یادگار بگذارند.

شناخت هویت و فرهنگ هر سرزمین برای ساکنان آن ضروری است و این شناسایی جز با مطالعه و تدبیر در آثار و اوضاع و احوال پیشینیان و اقوام مختلفی که هر یک در شکل‌گیری فرهنگ و تمدن سرزمین خود نقش‌های منحصر به فردی ایفا کرده‌اند، محقق نخواهد شد. ایران به عنوان سرزمین کهن و مهد نخستین تمدن بشری، زیستن‌گاه اقوام مختلف در طول تاریخ بوده است.

قشقای‌ها از جمله اقوام بزرگ در ایران هستند که همواره در طول تاریخ در عرصه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی نقش‌آفرینی کرده و افتخارات زیادی را نصیب این سرزمین نموده‌اند؛ به همین دلیل مورخان، محققان و صاحب‌نظران علوم اجتماعی و سیاسی به آنان توجه ویژه‌ای دارند.

قلمرو قشقای ها منطقه وسیعی از مناطق جنوب و جنوب غربی ایران را در بر می گیرد و هویت این مناطق با هویت ملی پیوندی ناگسستنی خورده است. دلاوری، رشادت، غیرت و عزت از ویژگیهای ذاتی ایل قشقای است. این ویژگیها و نوع سازمان اجتماعی قشقای ها که به صورت زندگی عشیره ای و پیوندی است، از آنان انسانهایی ساخته که در طول تاریخ هیچگاه در برابر تجاوز، ظلم و ستم سر فرود نیاورده و تسلیم نشده اند، رشادت های این دلیر مردان و شیر زنان در تهاجم اقوام و دولت های مختلف به ایران، بویژه در دوران هشت سال دفاع مقدس و دست اندازی نیروهای استعمار انگلیس و پرتغال در دوران جنگ های اول و دوم جهانی همواره مانع پیشروی دشمنان و متجاوزان به این آب و خاک شده است.

معاونت فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به عنوان متولی اصلی راهبری و مدیریت فرهنگی جامعه علمی، بر آن شد تا مجموعه آثاری را به منظور تبیین نقش مناطق مختلف در «اتحاد ملی و انسجام اسلامی» منتشر کند تا تاریخ پر افتخار ایرانیان و راز مانایی آنان را نشان دهد. اثر حاضر به قشقای ها و نقش آنان در تاریخ و فرهنگ ایران اختصاص دارد. که در دفتر برنامه ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی تهیه گردیده است.

در این مجموعه، تلاش بر آن بوده است تا نقش قشقای ها در تاریخ و فرهنگ ایران و به عبارت دیگر در هویت ایرانی تحلیل و بررسی شود که به لطف خدا توفیق های زیادی در این زمینه به دست آمد، با این حال، هنوز ابعاد دیگری از نقش و اهمیت قشقای ها در تاریخ و فرهنگ ایران برای بحث و بررسی باقی است.

این کتاب که فتح بابی برای بررسی میراث ارزشمند و مشترک همه ی ایرانیان - هویت ملی - اعم از کرد، لر، ترک، عرب، بلوچ و ترکمن به حساب می آید، با تلاش پژوهشگر ارجمند آقای منصور نصیری طیبی تدوین شده است که از او تشکر و تقدیر می شود. همین طور از مساعدت همکاران دفتر برنامه ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی به ویژه دکتر غلامرضا خواجه سروی، معاون

محترم فرهنگی و اجتماعی، دکتر علی آدمی ابرقویی، مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی و دکتر جلیل دارا، معاون وقت دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی و همه عزیزانی که در تهیه، نظارت و ارزیابی این کتاب تلاش کرده‌اند، قدردانی می‌شود.

دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی

www.ketab.ir

مقدمه

ایل قشقایی یکی از کهن‌ترین و بزرگ‌ترین ایل‌های ایران است که از آغاز ظهور و تشکیل اتحادیه ایلی در ایران، با تعامل و هم‌زیستی با دیگر قوم‌های ایرانی در تشکیل و حفظ هویت ملی نقش مهمی را ایفا کرده است. سرزمین ایران قلمرو همه‌ی قوم‌ها و ایل‌ها بوده است و همه‌ی آحاد ملت، از هر قوم و قبیله‌ای در آن سهیم و صاحب نفوذ بوده‌اند.

تمام افرادی که مردم این سرزمین را تشکیل می‌دهند، هیچ‌گاه از یک قوم واحد نبوده بلکه گروه‌های قومی و ایلی و اجتماعی مختلفی بوده‌اند که هویت ما از مجموعه‌ی آن‌ها تشکیل شده است. ایل‌ها و عشایر با وجود آن که دارای خرده‌فرهنگ‌های خاص خود هستند، اما همگی رگه‌ها و وجوه مشترک فراوانی دارند که به طور کلی در هویت و همبستگی ملی تجلی می‌یابد.

با نگاهی به پیشینه‌ی تاریخی ایل قشقایی روشن می‌شود که این ایل پیوسته از راه تعامل فرهنگی و اجتماعی با دیگر قوم‌های ایرانی بخشی از هویت ایرانی را تشکیل داده و برای ایجاد همبستگی و هویت ملی خاطرات ماندگاری را در تاریخ میهن بر جای نهاده است. بنابراین برای شناسایی بخشی از هویت ملی،

می‌بایست هویت ایل قشقایی که در طول سده‌های متأخر، تأثیر عمده‌ای بر رویدادها و حوادث سیاسی و اجتماعی جنوب کشور داشته است، مطالعه و بررسی شود.

تاکنون پژوهش‌های متعددی در این زمینه از سوی برخی از نویسندگان داخلی و خارجی انجام شده است، با این حال ابهامات و کاستی‌های ریز و درشتی دیده می‌شود. بنابراین، برای برطرف ساختن کاستی‌های موجود، نگارنده تلاش کرد تا با بررسی دقیق منابع منتشر شده و مراجعه به مراکز آرشیوی اسناد نظیر مراکز اسناد ریاست جمهوری، سازمان اسناد ملی ایران، مرکز اسناد وزارت امور خارجه، مؤسسه‌ی مطالعات تاریخ معاصر، مرکز اسناد انقلاب اسلامی و همچنین با دسترسی به بخشی از اسناد وزارت امور خارجه انگلستان اطلاعات زیادی را به دست آورد. افزون بر این، برای تکمیل مطالعات و رفع نکات ابهام‌آمیز با مراجعه به افراد مطلع از راه مصاحبه‌ی حضوری، اطلاعات جدید و بکری به دست آمد که در این پژوهش مطرح شده است.

در مرحله‌ی بعد، می‌بایست از خلال اطلاعات متنوع و گاه متناقض، و با بازسازی ذهنی رویدادها به دآوری درباره‌ی صحت و سقم آن‌ها و تحلیل حوادث و جریان‌ها اقدام می‌شد. از این‌رو، با تکیه بر روش تحقیق اسنادی و ضمن توجه به توالی حوادث و رویدادها به بررسی و تحلیل این حوادث و نقش ایل قشقایی در هویت و همبستگی ملی ایران پرداخته شد.

در این پژوهش گرچه توجه ویژه‌ای به ساختار درونی ایل قشقایی شده است، لیکن با توجه به نقش بارز نخبگان سیاسی ایل (ایلخانی‌ها، خاندان ایلخانی و کلانتران) در تحولات و حوادث تاریخی، جنبه‌ی سیاسی تاریخ قشقایان بر جنبه‌های دیگر برتری دارد.

این مجموعه از یازده فصل تشکیل شده است. فصل اول کلیاتی از جمله برخی مفاهیم مربوط به مناسبات ایلی و اصطلاحات خاص ایل قشقایی را در بر می‌گیرد. در ضمن به مسائل اجتماعی، فرهنگی و فعالیت‌های اقتصادی، جمعیت و سلسله مراتب اجتماعی در ایل قشقایی اشاره می‌شود تا فهم حوادث

و رویدادهایی که نخبگان سیاسی قشقایی با مشارکت افراد ایل در آن‌ها نقش داشته‌اند، آسان‌تر گردد.

در فصل دوم زبان، ادبیات، شعر و داستان و هنر ایل قشقایی بررسی می‌شود. در فصل سوم، افزون بر موضوع وجه تسمیه و پیشینه‌ی ایل قشقایی، اوضاع سیاسی ایل از آغاز حضور در فارس تا ایلخانی‌گری صولت‌الدوله گزارش می‌شود. در فصل چهارم نیز به ایلخانی‌گری صولت‌الدوله و اوضاع سیاسی ایل قشقایی در تحولات دوران مشروطیت پرداخته می‌شود. فصل پنجم در برگیرنده‌ی رقابت‌های ایل قشقایی و بختیاری و حوادث سیاسی پیرامون آن است. در فصل ششم جهت‌گیری قشقایی‌ها در رویدادهای جنگ جهانی اول و جنگ قشقایی‌ها با انگلیسی‌ها تحلیل می‌شود. فصل هفتم شامل اوضاع سیاسی ایل قشقایی در دوران پهلوی اول و شورش علیه دولت، تبعید سران و اسکان اجباری می‌باشد. قشقایی‌ها در جنگ جهانی دوم در فصل هشتم و جهت‌گیری‌های سیاسی ایل قشقایی تا نهضت ملی شدن صنعت نفت در فصل نهم بررسی می‌شود. در فصل دهم به همکاری قشقایی‌ها با دکتر مصدق در جریان نهضت ملی شدن صنعت نفت و دولت وی و جهت‌گیری آنان در مقابله با دولت کودتا و پیامدهای آن اشاره می‌شود. در فصل پایانی نیز به فعالیت‌های سیاسی سران قشقایی در تبعید و تحولات سیاسی ایل در داخل و سرکوب آنان پرداخته می‌شود.